

ESKİŞEHİR VE ÇEVRESİ HALI-KİLİM VE DÜZ DOKUMA YAYGILARI

Suzan BAYRAKTAROĞLU

GİRİŞ:

1 983 ve 1986 yıllarında Eskişehir'in merkeziyle bütün ilçe ve köylerinde bulunan vakıf camilerini iki kez dolaşarak yörenin halı, kilim ve diğer düz dokuma yaygılarını inceleme olanakını buldum. Bu inceleme sonucunda 100'den fazla halı, kilim, cicim, zili, sumak derleyip, bunların bir kısmının Vakıflar Genel Müdürlüğü halı deposuna naklini sağladım.

Türk halı ve kilim sanatını tanıtan yayınların az olması nedeniyle, araştırmacılara ve Türk sanatının tanıtılmasına katkısı olacağı düşünülmesiyle bu araştırmamı makale olarak yayınlamayı düşündüm.

Eskişehir ve çevresinde halı az olarak dokunmakta, yörenin esas dokumalarını, kilim, cicim ve zililer teşkil etmektedir. Bu yüzden "*Eskişehir Halıları*" diyebileceğimiz özgün bir grup yoktur. Sadece yörüklerin dokuduğu ender halılar bulunmaktadır. Fakat yazımda camilerde bulunan ve başka yörelere ait olan halıları da tanıtmaya çalıştım. Bunların dışında

makalenin en ağırlıklı kısmı kilim, cicim ve zililer olmuştur. Yine bunları da vakıf camilerinden derlediğim örneklerle tanıtmaya çalıştım.

ESKİŞEHİR VE ÇEVRESİNİN TARİHİ VE ETNOLOJİSİ:¹

Eskişehir ve çevresi, tarihin ilk çağlarından beri bir çok uygarlıklara sahne olmuş, 13 ncü yüzyıldan sonra da Türklerin yerleşim yeri olmuştur.

1071 Malazgirt Savaşıyla Anadolu kapılarını kendilerine açan Türkler, süratle ilerleyerek 1073'de Ankara'yı, bir yıl sonra da 1074 de Eskişehir'i ele geçirmişlerdir. Bu işgalden sonra Eskişehir doğudan gelen boylar için devamlı bir yerleşme yeri olmuştur.

Anadolu Selçuklu Sultanı I nci Alaaddin Keykubat (1219-1236) doğudan gelen Kayı boyu aşiretini, Ankara'nın batısındaki Karacadağ yöresine yerleştirmiştir. Bu aşiret daha sonra reisleri Ertuğrul Bey zamanında Söğüt ve Domaniçi Bizanslılardan alarak yerleşme yerlerini genişletmişlerdir.

¹ "Eskişehir" "Yurt Ansiklopedisi", Cilt 4, s. 2915 İstanbul 1982.

Bu arada Oğuzlar üç beylik kurmuşlardır. Bunlardan birisi de Osmanlı Beyliğidir. Osman Bey Kayı Boyu Aşiretinin reisi iken 1284 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut'un fermanı ile aşiret reisliğinden çıkarılarak uçbeyi olmuştur. Osman Bey gün geçtikçe kuvvetlenmiş 1289 yılında Eskişehir ve İnönü'yü de sınırlarına almıştır. Daha sonra Seyitgazi, Sivrihisar, Sarıcakaya da Osman Beyin sınırlarına katılmıştır.

Osman Beyin Eskişehir civarında kuvvet kazanmasının bir nedeni de burada yaşayan Ahi Reislerden Şeyh Edebalî'nin kızı Bala Hatunla evlenmiş olmasındandır.

Seyitgazi merkezi ve çevresinde, Eskişehir Merkez Karacaşehir'de ve diğer köylerde Kayı boyuna bağlı Karakeçili yörükleri yerleşmişlerdir. Daha sonra Mihaliççik, Sivrihisar, Çifteler ve köylerine de yayılmışlardır.

19'ncü yüzyılın sonlarına doğru yöreye göçmenler gelmeye başlamışlardır. Bunlar Kırm, Kafkas, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya gibi yerlerden gelmiştir. Ayrıca Tatarlar da vardır. Böylece Eskişehir'in halkı oldukça karmaşık bir yapıya sahip olmuştur.

ESKİŞEHİR VE ÇEVRESİNİN DOKUMACILIĞI:

Eskişehir ve çevresi kilim, cicim, zili, sumak dokumacılığı bakımından Anadolu'nun önemli merkezlerinden biridir. Bunun nedeni de burada halen Yörük ve Türkmen aşiretlerinin bulunmasıdır. Yörüklerin büyük çoğunluğu hâlâ dağ köylerinde yaşamakta ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Yöre dokumaları bu Türkmen ve yörük aşiretleri tarafından yapılmaktadır. 1320 tarihli Ankara Salnamesinin 168 nci sahifesinde "1320 yılında padişah, Sivrihisar'a 45 adet halı tezgahı tahsis etmiştir. Bu tezgahlarda yılda 500 adet halı imal edilmektedir," denil-

mektedir. Yine aynı sahifede "Sivrihisar'da 252 adet seccade tezgahı bulunmaktadır" denilerek buranın sanayii ürünleri arasında kilim, seccade, halı, altın, ve gümüş sayılmaktadır. Keçe, kadın bilezikleri, bakırdan imal edilen kaplar da sanayii ürünleri arasında sayılmaktadır.

Aynı salnamenin 161 nci sahifesinde "Mihaliççik ve köylerinde halk kendi evleri için kilim, seccade, çuval, heybe, gibi şeyler imal etikleri gibi Kayı ve Saray karyelerinde adeta Kırşehir halılarına benzer seccadeler imal edildiği" de yazılıdır.

Yörede rastlanılan halıların bir kısmı Karakeçili yörüklerine aittir. Daha çok Balıkesir, Bergama, Söğüt gibi batıda yaşayan Karakeçililer halı dokudukları için Eskişehir civarında az miktarda Karakeçili halısına rastlanmıştır. Bunlar canlı renkleri ve geometrik desenleriyle Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri geleneği sürdürmektedirler.

Karakeçili yörüklerinin halılarında en çok kullandıkları renkler lacivert, kırmızı ve gri, mavi, en çok kullandıkları desen de, kendilerinin "çengelli nakış" dedikleri ve iç içe geçen renk renk çengelli sıralardan oluşan motiftir. Bu çengellerin değişik uygulama biçimleri vardır. Bazılarında çengelli sıralar iç içe sıralanarak bir eşkenar dörtgen meydana getirmekte, bazılarında merkezden başlayarak bütün zemini kaplamaktadır.

Karakeçili yörüklerinin dokuduğu halılarda hayvan motifleri de ilgi çekicidir. Kafes içinde kuş, tek tek işlenmiş kuşlar mutluluk ve sevgiyi simgeler.

Geleneksel dokumalardaki desenler teknik dolayısıyla tamamen geometrik hatlardan oluşmakta ve bütün motifler stilize edilerek işlenmektedir. Eşkenar dörtgenler, üçgenler, altıgenler, sekizgenler, kareler, dikdörtgenler, yıldızlar nazara karşı tılsım olarak² kancalar,

koç boynuzları kuvvet sembolü olarak işlenmektedir.

Seyitgazi'ye bağlı Yazıdere, Ayvalı, Örencik, Aslanbeyli, Çevizli, Sarayören, Taşlık Köylerinde ve Sivrihisar ve bütün köylerinde kilim, cicim, zili, ayrıca Kırka bucağında ve Kümbed, Karaören, Yapıldak, Gökçeğüney, Bardakçı köylerinde de zili, Gökçeğüney, Akin, Gemiş, Göknebi, Beşsaray köylerinde halı başta olmak üzere diğer tür dokumalar da yapılmaktadır. Bu dokumalar seccade, yer yaygıları heybe, çuval, yastık olarak kullanılmaktadır.

Yörede beyaz zeminli, cicim desenli dokumalar da yapılmaktadır. Bunlara ak namazlağ veya iteği denilir. Bunlarda 13 çeşit motif kullanılır.

Ayrıca Mihaliççik köylerinde yünden şalvarlık, Sakarya vadisinde kalın pamuklu, ince gömleklilik bezler dokunur.

Yörede, çorap, eldiven, başlık kese de örülmektedir.

Yörük dokumalarında çok çeşitli motifler kullanılmaktadır. Bunların yöresel adları şöyledir:

1. Koç boynuzlu (balçıklı)
2. Göbekli
3. Parmaklı (merdiven)
4. Eli belinde
5. Göllü veya Türkmen Gülü
6. Toplu
7. Kırk budak

Koç boynuzu motifi kilim ve zililerde çok miktarda kullanılmaktadır. Bazan dokumanın ana motifini teşkil eder, bazan da küçük ara motif olarak yer alır.

Parmaklı ya da merdiven motifi, kilimlerde çok kullanılır. Özellikle kenar bordürlerini orta motiflerden ayırmak için, ya da ortadaki mo-

tiflerin konturu olarak yer alır.

Eli belinde motifi bütün kilim, cicim, zili ve sumaklarda bulunur. Özellikle Sivrihisar kilimlerinde çok görülür. Sivrihisar'da her evde bulunan ve karadöşeme adıyla bilinen kilimlerin iç dolgusunda ana motif olarak eli belinde motifleri işlidir.

Göl veya Türkmen Gülü motifi de kilim ve cicimlerde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Eskişehir-Sivrihisar çevrelerinde yaygının ortasında bulunan eşkenar dörtgen, altıgen veya sekizgen madalyona "göl motifi" veya "Türkmen Gülü" denilmektedir. Seyrek motifli cicim tekniğinde ufak seccade olarak hâlâ dokunmaktadır. Bazan sekizgen madalyonlu zililer de görülmektedir.

Toplu örnek zililerde kullanılmaktadır. Uçları koç boynuzlu veya etrafı kancalı bir eşkenar dörtgen içinde sekiz kollu yıldızın yer aldığı motiftir. Yöredeki adı "toplu yanış"tır (Desen 1)

Kırk budak; kilim, cicim ve sumaklarda kullanılan bir motiftir. Eşkenar dörtgen içinde kanca, ya da kuşbaşı motiflerinden oluşmaktadır.

Yöre dokumalarında malzeme tamamen yündür. Yörükler kendi koyunlarından elde ettikleri yünleri eğirerek iplik haline getirirler. Eskileri tamamen kök boyadır. Yine Yörükler çeşitli bitkilerden elde ettikleri boylarla yünleri boyarlar. Fakat 1882'de anilin ve alizerin boyların memleketimize gelmesinden sonra yörede de suni boylar kullanılmaya başlanmıştır. Cicimler beyaz zeminli, zililer kahverengi veya siyah zeminli olmaktadır. Bütün dokumalarda, tüm Anadolu dokumalarında olduğu gibi bir renk cümbüşü vardır. Kırmızı, yeşil, mavi, sarı, beyaz, siyah, mor, turuncu renklere bunların tonları gayet uyumlu bir şekilde kullanılmaktadır.

HALI VE DÜZ DOKUMA YAYGILAR

Türkler, yaşadıkları yüksek yaylaların soğu-

guna, rüzgarına karşı kendilerini koruyabilmek ve yaşadıkları çadırlarını sıcak tutabilmek için bir takım dokumalar yapmışlardır. Keza bu dokumaları yapmak için gerekli olan yünü de, çevrelerinde çok bol bulunan koyunlardan elde etmektedirler. Göçebe hayat tarzı ve sahip oldukları yün malzeme onları bu tip dokumalar yapmaya sevk etmiştir. Zira halı ve kilime ait en eski buluntular, Orta Asya'da Türklerin yaşadıkları bölgelerde ortaya çıkmıştır.

Düğümlü halı dışında kalan havsız düz sahtılı bütün el dokuması yer yaygılarına "düz dokuma yaygı" denilmektedir. Yurdumuzda kilim, cicim, zili ve sumak, düz dokuma yaygılar arasında en tanınmış olanlarıdır.

Halı, kilim ve düz dokuma yaygılar üzerinde araştırma yapan bilim adamları, dokuma tekniği açısından kilimin halıdan daha önce bulunduğunu söylemektedirler. Sadece enine ve boyuna ipliklerle oluşturulan kilim, diğer dokumaların en basit türüdür. Bu enine ve boyuna ipler arasına, başka bir iple ilmeler (düğüm) atmakla halı elde edilmiştir.

HALI

Halı sanatı üzerinde yapılan araştırmalar göstermiştir ki, halı Orta Asya'da Türklerin yaşadığı bölgelerde ortaya çıkmıştır. Ve tarihi tamamen Türklerin tarihine bağlı olarak gelişmiştir. Asya'dan yapılan göçlerle Ön Asya'ya kadar yayılmıştır.

Bilindiği gibi zamanımızda tarihi bilinen en eski halı Sibiry'a'da Pazırık Kurganlarından 5 incisinde bulunan ve M.Ö. 5 nci yüzyıla tarihlendirilen halıdır. Türk düğümü ile yapılan bu halı, bugün Leningrad Hermitage Müzesi'nde bulunmaktadır.

Bundan sonra bilinen en eski halılar doğu Türkistan'da bulunmuşlardır. M.Ö. 3-4 yüzyıllar ile M.S. 5-6 ncı yüzyıllara tarihlendirilen bu

halılar tek argaçlar üzerine düğümlene tekniği ile yapılmıştır.

Daha sonra Eski Kahire'de (Fustat) bulunan ve Abbasi dönemine tarihlenen halılar yer almaktadır. Yine Fustat'ta bulunan küfi yazı bordürlü halı ise 12 nci yüzyıla Fatımilere ait olup, tek argaçlar üzerine düğümlene tekniğindedir.

Bu örneklerden sonra 13 ncü yüzyıla kadar bir boşluk vardır. Anadolu Selçuklularına ait halıların bulunmasıyla da, düğümlü halılarda düzenli ve sürekli bir gelişme başlamış bulunmaktadır. 16 ncı yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu zamanında çok güzel halılar dokunmuştur.

KİLİM

Sadece atkı ve çözümlerinden meydana gelen, döşeme, divan, sedir gibi yerlere serilen, genellikle desenlerle ve renklerle süslü, havsız dokumadır.

Şekil olarak Türkçe kökenli olan kilim kelimesi, 13 ncü yüzyıldan bu yana Türkçede konuşulmaktadır. Farsça'da "gilim-gelim" Ukraynacada "kylym", Polonya dilinde "kilim", Bulgarca ve Sırpça'da "kilim", Rumence'de "chilim" olarak görülmektedir³.

Bir ihtiyaç maddesi olarak dokunan kilimler tarihlendirmek çok güçtür. Tarihlendirmeyi ancak dokuma tekniklerine, işlenen sembolik desenlere ve bir de kullanılan boyanın kalitesine göre yapabiliriz. Bir kullanma aracı olarak dokunan kilimler, gerek yaygı, gerek eşya örtülmesinde, genellikle eskimeden atılamazlar. Bu bakımdan erken örnekler bulmak olanaksızdır, denebilir. Ayrıca kilimler rutubetten çok çabuk etkilenip çürüdüğü için, ancak kurak iklimli yerlerde uzun süre kalabilirler.

Orta Asya'da Altay dağlarındaki Pazırık

Kurganlarından 5 incisinde, bilinen en eski halı ile birlikte keçe yaygılar ve düz dokuma parçaları bulunmuştur. Bunlar Türklere ait dokuma parçalarıdır. Fakat Anadolu'da Türklere önce de dokumacılığın varlığını kanıtlayan buluntular vardır. Örneğin James Melleart tarafından Truva Kral Mezarlarında bulunan ve kraliçenin yatak örtüsü olduğu bildirilen kilim parçası, M.Ö. 2300'e tarihlendirilmektedir⁴.

Yine J. Melleart tarafından yapılan kazılarda Çatalhöyük'de neolitik devre ait dokuma parçaları bulunmuştur. Aynı zamanda da duvarlarda kilim desenlerinin resmedildiği görülmüştür⁵.

Anadolu'da köklü bir dokumacılık sanatı olduğunu kanıtlayan bazı kirmanlar bulunmuştur. Bunlardan 1957 yılında Tokat İlinin Erbaa İlçesinde bulunan tunç devrine ait kirman ile, Alacahöyük'de çıkan ve M.Ö. 3000-2000 yıllarına ait gümüş kirmanlardan sözedilmektedir⁶.

Anadolu'da tarihlendirilebilen en eski kilim 16. Y.Y. ait olan Osmanlı Saray Kilimidir. Bu örnekler Konya Mevlana Müzesindedir. 16-17 nci yüzyıla ait örnekler de İstanbul Vakıflar Kilim Müzesindedir.

Kilimler, deseni meydana getiren değişik renkli atkı ipliklerinin durumlarına göre bir kaç tipe ayrılır.

1. İlikli Kilimler,
2. İliksiz dikey çizgi olmayan kilimler,
3. Eğri atkılı kilim dokuması,
4. Normal atkılar arasına ek atkı sıkıştırılması,

Anadolu'da en yaygın kilim türü ilikli kilimdir. Kilimler çözgü iplikleri üzerinde deseni veren renkli ipliklerin bir alttan, bir üstten

çözgüleri örtecek şekilde gidip gelmesiyle oluşurlar. Her iplik kendi desen alanı içerisinde gidip gelir. Böylece yan yana gelen desenler arasında küçük aralıklar oluşur, bunlara ilik denir. Böyle kilimlere de ilikli kilim denir. Bu tür kilimlerde, istenirse bu ilikler çeşitli metodlarla yok edilirler. Bu metodlar şunlardır:

1. Çift kenetlenme ile iliklerin yok edilmesi,
2. Atkılarının aynı çözgüden dönmesi ile iliklerin yok edilmesi,
3. Sarma kontur ile iliklerin yok edilmesi,
4. Eğri atkılı kontur ile iliklerin yok edilmesi,

CİCİM

Kilimlerdeki ve düz atkı yüzü dokumalarındaki atkı ve çözgü ipliklerinden başka, renkli desen ipliklerinin de kullanılmasından meydana gelen bir dokuma türüdür.

Düz zeminler üzerine ince çizgiler halinde sarma gibi yapıldığından, çoğunlukla, kilim dokumasından sonra iğne ile yapılmış olarak bilinmektedir. Halbuki normal dokuma sırasında renkli ipliklerin desene göre, çözgüler üzerinde dolanmasıyla elde edilmektedir.

Cicim dokumalarda çoğunlukla çapraz ve dikey çizgiler kullanılır. Enine çizgilerden kaçınılır. Tezgahın ön kısmı, yaygının tersi olur. Yani tezgahın arka tarafı, yaygının düz yüzüdür. Genellikle tezgahın önünde ve arkasında birer kişi durur. Çözgüler arasına, aynı kalınlıkta atkılar atılıp sıkıştırılır. Sonra desenin durumuna göre uzunca ele alınan renkli iplik dokumanın arkasından öne alınıp, bir çift çözgüyü atladıktan sonra, tekrar arkaya geçirilerek orada serbest bırakılır. Öteki motif için de aynı işlem uygulanır. Yaygının tüm eni boyunca aynı işlemle desenler verilip ipler arkaya bırakıldık-

4 Durul, Yusuf, "Yörük Kilimleri", Akbank Yayını, İstanbul 1977, s.12.

5 Gönül, Macide, "Türk Halı ve Kilimlerinde Sembolik Kus Şekilleri", s.210.

6 Durul, Yusuf, "Yörük Kilimleri", Akbank Yayını, İstanbul, 1977, S.10.

tan sonra gene bir sıra atkı atılıp, sıkıştırılır. Sık motifli ve seyrek motifli cicimler vardır.

SEYREK MOTİFLİ CİCİMLER: İnce hafif, yaygılardır. Bu yüzden ocak perdesi kapı, divan, sofra örtüleri, perde gibi işlerde kullanılır.

Eskişehir-Sivrihisar civarında beyaz zemin üzerine "Göllü" denilen, ortada ufak eşkenar dörtgen madalyonlu ufak seccade boyunda yaygılar bu teknikle yapılmaktadır.

Daha kalın yaygıların elde edilmesi için de atkı yüzü seyrek motifli cicimler vardır. Bunlarda atkı iplikleri daha bol bırakılarak çözgüler gizlenmektedir. Heybe, çuval, torba gibi kalın olması gereken eşyalar bu teknikle dokunmaktadır.

SIK MOTİFLİ CİCİM: Yer yaygıları, heybe, çuval, hurç, yastık, minder gibi eşyalar bu teknikle dokunur. Deseni veren renkli iplikler sık sık kullanıldığı için yani motifler birbirine çok yakın dokundukları için daha dayanıklıdır. Bu yüzden zili dokumalarla karıştırılır. Atkı yüzü sık motifli cicimler de vardır.

ZİLİ

Cicimlerde olduğu gibi, atkı ve çözgü ipliklerinden başka, deseni veren renkli iplikler bulunmaktadır. Sık motifli cicimlere benzemekle birlikte teknik olarak tamamen ayrıdır. Deseni veren renkli iplikler cicimlerde, desenlerin konturlarını meydana getirmek için yukarıya doğru sarılarak devam eder. Zililerde ise atlamalarla motiflerin içini doldurur.

Zililerde, desen iplikleri, çözgülerin üzerinden üç veya beş üstten, bir alttan geçerek kendi alanlarında boydan boya giderler ve 2-1, 3-1, 5-1 atlamalarla tüm zemin doldurulmuş olur. Bu arada çözgü çiftleri bozulmuş olur. Bu atlamalarla bir sıra dokunduktan sonra üzerinden iki sıra atkı geçirilerek sıkıca bastırılır,

ikinci sıra, yine atlamalarla boydan boya doldurulur. Dikey konturlarda, üst sıraya dönüş yapan desen ipliği tek çözgüyü atlattığı için çözgü çiftleri bozulmaktadır. Bu durumda da çözüleceği için araya iki sıra atkı atılır.

Zililerde daha çok enine ve boyuna çizgiler dokunur. Atlamaların kaydırılması ile çapraz çizgiler de dokunabilir.

Dokuma tekniği elverişli olmadığı için, daha çok arkaik desenler denilen, Orta Asya'dan çok az değişerek geldiği tahmin edilen sekizgen "Türkmen Gülü" desenleri ve 14-15 nci yüzyıl Timurlu minyatürlerinde görülen iç içe zigzag desenleri yer alır⁷. Eskişehir civarındaki zili dokumalarının çoğunluğunda bu desenler görülmüştür.

Düz zili, çapraz zili, seyrek zili, damalı zili, konturlu zili, zili-verne gibi çeşitleri vardır.

SUMAK

Cicim ve zililerde olduğu gibi atkı ve çözgü iplerinin yanında deseni veren renkli iplikler bulunmaktadır. Desen iplikleri çözgü çiftlerine sarılarak desen verilmektedir. Bir sıra böyle sarıldıktan sonra üstüne atkı atılarak sıkıştırılır. Bazı sumaklarda atkı atılmaz. Dokuma, cicim ve zililerde olduğu gibi yaygının tersinden yapılır.

Sumak kelimesi çözgülerin atklara sarılması tekniğindeki yaygıların dokunduğu güney Kafkasya'daki kasabalardan birinin adı olarak kabul edilmektedir⁸. Büyük yer yaygısı olarak pek yapılmazlar. Daha çok çuval ve bebek beşiği olarak dokunurlar.

Bir çok çeşitleri vardır. 1- atkalı ve atkısız düz sumaklar, 2- atkalı ve atkısız balık sırtı sumaklar. Bunlarda desen iplikleri her sırada ters yönde çözgü çiftlerine sarılırlar. Böylece balık sırtı bir görüntü elde edilir. Aralarına atkı atılır.

7 Balpınar (Acar), Belkis. "Kilim, Cicim, Zili, Sumak Düz Dokuma Yaygıları", İstanbul, 1982 S.61.

8 Balpınar (Acar), Belkis. "Kilim, Cicim, Zili, Sumak, Düz Dokuma Yaygıları", İstanbul, 1982, s.69.

mayan, atkısız balık sırtı sumak dokuması vardır. 3- Ters Sumak Dokuması, desen iplikleri içten dışa doğru çözümleri sararak dolandır. Böylece dokumanın yüzünde daha kısa kabarıklıklar meydana gelir. 4- Çapraz alternatif sumak dokuması, ters sumak dokumanın her sırada birer çözgü çifti kayarak dokunmuş şeklindedir. Yani birinci sırada çözgü çiftlerinin arkadan gelip öne doğru ters bir şekilde sarıldıktan sonra 2 nci sırada birer çözgü kayarak aynı şekilde çözümlere sarılır. Bu grubun da atkılı ve atkısız olanları vardır. Yaygı, çuval ve heybelerde bu teknik kullanılır.

1- II. Cinsi: Halı

Yöresi: Eskişehir Yörük

Tarihi: 18. Y.Y. sonu-19. Y.Y. başı

Bulunduğu Yer: Eskişehir, Mihaliççik İlçesi, Çalçı Köyü Camii

Ölçüleri: Boy: 190 cm. En: 160 cm.

Teknik: Türk düğümü 1 dm² de 40x28= 1120 düğüm.

Malzeme: Yün

Sarı zemin üzerine verev eksenler halinde işlenmiş küçük basamaklı eşkenar dörtgenler, tüm iç dolguyu kaplar. Küçük çiçek görünümünde olan bu motifler 1 mavi -2 kırmızı olarak sırayla işlenmiştir. Bordür tek sıra olup, birbirine zincir gibi bağlanan eşkenar dörtgenlerden oluşmaktadır.

Çözgü ipi, krem renkli, atkı ipi kırmızı renklidir. Ortası ve kenarları yırtıktır.

2- II. Cinsi: Halı

Yöresi: Eskişehir Yörük

Tarihi: 18. Y.Y. sonu 19. Y.Y. başı

Bulunduğu Yer: Eskişehir Mihaliççik İlçesi, Çalçı Köyü Camii.

Ölçüleri: Boy: 205 cm. En: 130 cm.

Teknik: Türk Düğümü; 1 dm² de 20x26= 520 düğüm

Malzeme: Yün

Kırmızı zemin üzerine 1 mavi -2 sarı olarak sırayla verev eksenler şeklinde küçük ha-

samaklı eşkenar dörtgenler işlenmiştir. Bir sıra kalın bordürde sarı zemin üzerine mavi ve kırmızı renklerde çiçekler yer alır. Zigzag şeklinde iki ince bordür bulunur.

3- II. Cinsi: Halı

Yöresi: Karakeçili Yörük

Tarihi: 18. Y.Y. -19. Y.Y.

Bulunduğu Yer: Eskişehir Seyitgazi İlçesi Numanoluk Köyü Camii.

Ölçüleri: Boy: 160 cm. En: 148 cm.

Teknik: Türk düğümü, 1 dm² de 30x20= 600 düğüm

Malzeme: yün

Oldukça harap olan halının yarısı yoktur. Petrol yeşili zemin üzerinde, kancalardan oluşan baklavalar iç içe gelecek şekilde işlenmiştir. Aralarda lacivert ve beyaz renkli, içlerinde çeşitli geometrik motifler bulunan dikdörtgenler yer alır. İnce, beyaz renkli zigzag ve meandır motifli bordürler arasında kalın, ana bordür bulunur. Üzerinde iri, altıgen kartuşlar işlidir. Bunlar, beyaz, turuncu, koyu mavi, petrol yeşili rengindedirler.

Boşluklarda 8 kollu yıldızlar ve koç boynuzları v.s. işlidir.

4- II. Cinsi: Halı

Yöresi: İran

Tarihi: 18-19. Y.Y.

Bulunduğu Yer: Eskişehir Sarıcakaya İlçesi Mihalgazi (Gümle) Köyü Camii.

Ölçüleri: Boy: 240 cm. En: 139 cm.

Teknik: İran düğümü (tek düğüm) 1 dm² de 25x30= 750 düğüm

Malzeme: Yün

Mavi zemin üzerinde üç adet birbirine bağlı, beyaz eşkenar dörtgen madalyon bulunur. İçi geometrik dolguludur. Zemin boşluğunda çok girift stilize balık ve kuşlar (tavus kuşu) işlidir. Başka hayvanlar da vardır. 5 sıra sarı, kırmızı, mavi renkli ince bitkisel bordür yer alır.

5-II- Cinsi: Halı

Yöresi: Hayat Ağaçı. Batı Anadolu.

Tarihi: 19. Y.Y.

Bulunduğu Yer: Eskişehir Sarıcakaya İlçesi Mihalgazi (Gümele) Köyü Camii.

Ölçüleri: Boy: 192 cm En: 139 cm.

Teknik: Türk düğümü 1 dm² de 28x28=784 düğüm.

Malzeme: Yün

Kırmızı zeminli bir mihrap nişi üzerinde, bir vazodan çıkar şekilde hayat ağacı motifi işlenmiştir. Mihrap köşelikleri geometriktir. İnce bordürler bitkiseldir.

1- K Cinsi: Kilim

Yöresi: Sivrihisar

Tarihi:

Bulunduğu Yer: Vakıflar Genel Müd. Deposu

Geldiği Yer: Sivrihisar

Ölçüleri: Boy: 195 cm. En: 124 cm.

Teknik: İlikli Kilim

Malzeme: Yün

Yeşil renkli, tepeliği baklava gibi, kenarları tarak motifli bir mihrap nişi vardır. Turuncu ve beyaz zeminli iki kalın bordürde karşılıklı kanca ve çift kuşlar işlidir. Mavi, kahverengi, bordo renkler kullanılmıştır.

2-K Cinsi: Kilim

Yöresi: Sivrihisar

Tarihi:

Bulunduğu Yer: Vakıflar Genel Müd. Deposu

Geldiği Yer: Sivrihisar

Ölçüleri: Boy: 140 cm. En: 91 cm.

Teknik: İlikli Kilim, sarma kontur.

Malzeme: Yün

Beyaz zemin üzerine üç sıra merdiven motifli dikdörtgenler sıralıdır. Ortadakiler mihraplıdır. Mukabele merdivenli kilimdir.

3-K Cinsi: Kilim

Yöresi: Sivrihisar

Tarihi: 19. Y.Y.

Bulunduğu Yer: Vakıflar Gen. Müd. Deposu

Geldiği Yer: Sivrihisar

Ölçüleri: Boy: 147 cm En: 105 cm.

Teknik: İlikli Kilim, sarma kontur

Malzeme: Yün

Bordo, mavi bordo, yeşil renkli, kancalı iç içe mihraplar görülür. Bordürler koç boynuzu motiflidir.

4-K- Cinsi: Kilim

Yöresi: Sivrihisar

Tarihi:

Bulunduğu Yer: V.G. Müd. Deposu

Geldiği Yer: Sivrihisar

Ölçüleri: Boy: 177 cm En: 121 cm.

Teknik: İlikli Kilim, sarma kontur

Malzeme: Yün

Beyaz zemin üzerine mavi, kırmızı, yeşil, kahverengi, kancalı iç içe sivri kemer formunda mihrap nişleri vardır. Bordür taraklı ve siyah üzerine çift kuş motiflidir.

5-K Cinsi: Kilim

Yöresi: Eskişehir

Tarihi:

Bulunduğu Yer: Seyitgazi Bardakçı Köyü Cami

Geldiği Yer:

Ölçüleri: Boy: 170 cm. En: 136 cm.

Teknik: İlikli Kilim

Malzeme: Yün

Üzeri geometrik desenlerle dolu, yeşil zeminli bir mihrap nişi vardır. Birbirinden tarak motifleriyle ayrılmış iki sıra bordürü bulunur.

6-K Cinsi: Kilim**Yöresi:** Sivrihisar**Bulunduğu Yer:** V.G. Müd. Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir Merkez Ak Camii**Ölçüleri:** Boy: 281 cm En: 151 cm**Teknik:** İlikli Kilim**Malzeme:** Yün

Eli belinde motifleri vevv eksenler üzerinde yerleşerek bütün iç dolguyu kaplamaktadır.

7-K Cinsi: Kilim**Yöresi:** Sivrihisar**Bulunduğu Yer:** V.G. Müd. Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir Merkez Ak Camii**Ölçüleri:** Boy: 350 cm. En: 80 cm.**Teknik:** İlikli Kilim**Malzeme:** Yün

İki şak olarak dokunmuş olmasına rağmen, tek şakı yoktur. Ortada mavi zemin üzerinde yarım altıgen motifler bulunmaktadır. Bunlar tam olarak düşünüldüğünde "Türkmen Gülü" veya "Göl" motifi olduğu anlaşılmaktadır. İç dolgunun iki ucunda iri stilize karnifil motifleri işlidir.

8-K Cinsi: Kilim**Yöresi:** Sivrihisar**Bulunduğu Yer:** V.G. Müd. Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir Merkez Ak Camii**Ölçüleri:** Boy: 341 cm. En: 161 cm.**Teknik:** İlikli Kilim**Malzeme:** Yün

Tek parça olarak dokunmuştur. İç dolguda enine 7 sıra bordo, mavi ve yeşil renklerde çiftli kanat motifleri yer almaktadır. Kısa kenarlarda da eli belinde motifleri bulunmaktadır.

1-C Cinsi: Cicim**Yöresi:** Seyitgazi çevresi**Tarihi:**

Bulunduğu Yer: Eskişehir Seyitgazi Barakçı Köyü Camii

Geldiği Yer:**Ölçüleri:** Boy: 304 cm. En: 235 cm.**Teknik:** Cicim**Malzeme:** Yün

Doğal kahverengi zemin üzerine beyaz, sarı, turuncu renklerde iç içe baklavalılar işlenmiştir.

2-C Cinsi: Cicim**Yöresi:** Orta Anadolu**Tarihi:**

Bulunduğu Yer: Seyitgazi Yarım Ağa Köyü Camii

Geldiği Yer:**Ölçüleri:****Teknik:** Cicim**Malzeme:** Yün

Beyaz konturlu bir biri üstüne gelen mihraplar bulunmaktadır. Bunların içinde sarı, kırmızı, mavi renklerde iç içe baklavalılar yer almaktadır. (Desen 2)

3-C Cinsi: Cicim**Yöresi:** Seyitgazi Çevresi**Tarihi:** 20. Y.Y. başları

Bulunduğu Yer: Seyitgazi İlçesi Sarayören Köyünde özel şahsa ait

Ölçüleri:**Teknik:** Cicim**Malzeme:** Yün

İki şaktır, Enine şeritler halinde geometrik desenler işlenmiştir. Krem ve bordo renkleri kullanılmıştır.

1-Z Cinsi: Zili**Yöresi:** Eskişehir, Sivrihisar Çevresi**Tarihi:**

Bulunduğu Yer: Mihaliççik Çalçı Köyü Camii

Geldiği Yer:**Ölçüler:** Boy: 150 cm En: 120 cm**Teknik:** Sık desenli çapraz zili**Malzeme:** Yün

Kahverengi doğal yün üzerine bir baklava içerisinde 8 kollu yıldız motifleri işlidir. Boşluklar beyaz renkli olup, bütün yıldızlar kırmızı, baklava içinde kalan boşluklar sarıdır. Kenarlarda ince bordürler yer alır.

2-Z Cinsi: Zili**Yöresi:** Eskişehir Çevresi**Bulunduğu Yer:** Eskişehir, Mihaliçcik Çalçı Köyü Cami**Tarihi:****Geldiği Yer:****Ölçüler:** Boy: 240 cm. En:160 cm.**Teknik:** Çapraz Zili, bordür cicim.**Malzeme:** Yün

Beyaz zeminli yün bez dokuma üzerine zili teknikli baklava içinde 8 kollu yıldızlar işlidir. Desenler kırmızı ve mavi, boşluklar kahverengidir. Baklavaların ucu koç boynuzludur.

3-Z Cinsi: Zili**Yöresi:** Eskişehir, Sivrihisar Civarı**Tarihi:****Bulunduğu Yer:** Vakıflar Genel Müdürlüğü Deposu**Geldiği Yer:** Sivrihisar**Ölçüler:** Boy: 149 cm En: 106 cm.**Teknik:** Çapraz Zili**Malzeme:** Yün

Beyaz zemin üzerine kırmızı, mor, yeşil, mavi renklerde, içlerinde 8 kollu yıldızların işlendiği, uçları eli belinde motifleriyle sonuçlanan eşkenar dörtgenler dokunmuştur.

4-Z Cinsi: Zili**Yöresi:** Eskişehir, Konya Civarı**Tarih:****Bulunduğu Yer:** Vakıflar Genel Müdürlüğü Halı Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir, İnönü Bucağı, Şeyh Kuddisi Camii (Alçengel Camii)**Ölçüler:** Boy 262 cm. En: 170 cm.**Teknik:** Zili Teknik, bordür zili**Malzeme:** Zemin Kıl, desenler yün

Kahverengi kıl, düz bez dokuma üzerine kırmızı, yeşil, mavi, beyaz, bordo ve sarı renklerde uçları çengelli baklava motifleri işlidir. Yine zili teknikli baklava motifli bir sıra bordürü bulunmaktadır. (Desen 3)

5-Z Cinsi: Zili**Yöresi:** Eskişehir Çevresi**Tarihi:****Bulunduğu Yer:** Vakıflar Genel Müdürlüğü Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir Seyitgazi Seyit Battal Gazi Külliyesi Camii**Ölçüleri:** Boy: 94 cm. En: 66 cm.**Teknik:** Zili**Malzeme:** Yün

Çuval veya yastık olarak iki yüzlü dokunmuştur. Bir yüzü düz kilim, diğer yüzü zili desenlidir. Bordo zemin üzerine verev eksenler halinde eşkenar dörtgenler içerisinde 8 kollu yıldızlar işlenmiştir.

1-S Cinsi: Sumak**Yöresi:** Eskişehir**Tarihi:****Bulunduğu Yer:** V.G.M. Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir Seyitgazi Seyid Battal Gazi Küll. Camii**Ölçüleri:** Boy: 125 cm. En: 120 cm.**Teknik:** Sumak

Malzeme: Yün

Turuncu, kahverengi ve kırmızı yatay bantlar arasında iki sıra sumak teknikli desenler işlidir. İki sırada üçerden altı adet altıgen içerisinde uçları kaçalı basamaklı geometrik motifler yer almaktadır.

2-S Cinsi: Sumak**Yöresi:** Eskişehir**Tarihi:****Bulunduğu Yer:** Vakıflar Genel Müdürlüğü Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir Seyitgazi Seyid Battalgazi Küll. Camii**Ölçüleri:** Boy: 113 cm. En: 80 cm.**Teknik:** Sumak**Malzeme:** Yün

Turuncu ve mavi yatay bantlar arasında 4 sıra sumak teknikli desenler işlidir. Küçük küçük uçları düğümlü deforme eşkenar dörtgenlere benzer geometrik motifler sıralanmıştır.

3-S Cinsi: Sumak**Yöresi:** Seyitgazi**Tarihi:****Bulunduğu Yer:** V.G.M. Deposu**Geldiği Yer:** Seyitgazi, Seyit Battal Gazi Küll. Camii**Ölçeleri:** Boy: 141 cm. En: 127 cm.**Teknik:** Sumak**Malzeme:** Yün

Kırmızı, mavi, mor, turuncu, enine bantlar arasında iki sıra kalın sumak teknikli desenler işlidir. Bunlar ceviz yeşili renginde geometrik ve koç boynuzu motiflidirler.

DEĞERLENDİRME

Eskişehir çevresinde rastlanılan halıların bir kısmı Karakeçili yöreklerine aittir. Bunlar

canlı renkleri ve geometrik desenleriyle, Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri geleneği sürdürmektedirler. İç içe geçen çengelli sıralardan oluşan ve "çengelli nakış" denilen motif en çok kullandıkları motiftir.

Karakeçililerin halılarında görülen kırmızı, lacivert ve gri mavi renkler, Çanakkale yöresinde dokunan halılarda da görülmektedir. Geometrik desenlerin, bu renklerle birlikte kullanılması, her iki yöre halıları arasında bir paralellik oluşturmaktadır.

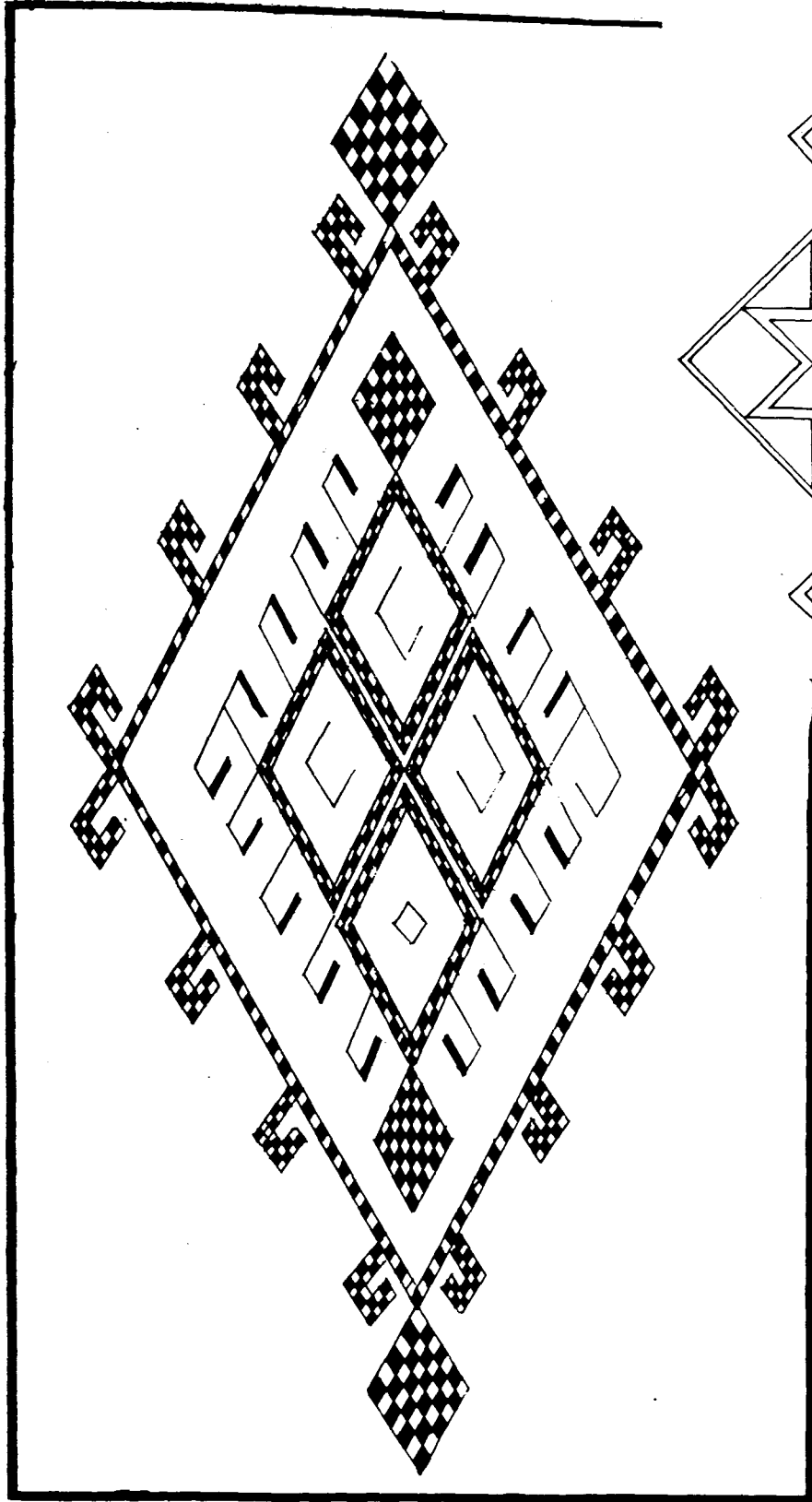
Eskişehir ve civarında, değişik boy ve oymaklar tarafından çok çeşitli desenlerde kilim, cicim, zili ve sumak dokumaları yapılmaktadır. Bunları dokuyan boy ve oymaklar Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağılmış oldukları için, Eskişehir ve çevresinde dokunan desenleri Anadolu'nun bir çok yöresinde, örneğin Afyon, Kütahya, Konya, Aydın yörelerinde de görmek mümkündür.

"Mukabele merdivenli" denilen kilimler Sivrihisar'ın Holanta Köyünde yaşayan ve kökleri Selçuklulara dayanan gruplar tarafından dokunmaktadır.

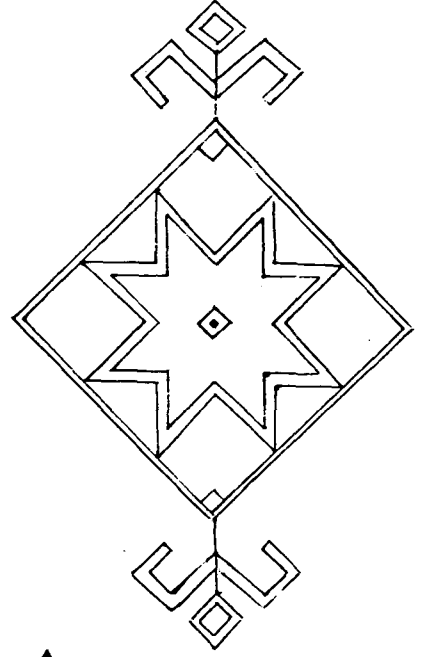
"Eli belinde" motifli kilimler, Sivrihisar çevresinde dokunmaktadır. Kütahya civarında da bu tip kilimler görülmektedir. Eli belinde motifli, başlangıçta tek parça halinde olup, sonradan zamanla iki parça halinde dokunmaya başlanmıştır. Belirli desenin verev eksenler halinde sürekli sıralanması şeklinde uygulanan bu motifli kilimlerin tarihi 19 yy. dan erkene gitmektedir.

İç içe veya üst üste mihraplı kilimler ve cicimler Sivrihisar'da dokunmaktadır. Konya ve Niğde civarında da bu tip cicimlerin yapıldığı görülmektedir.

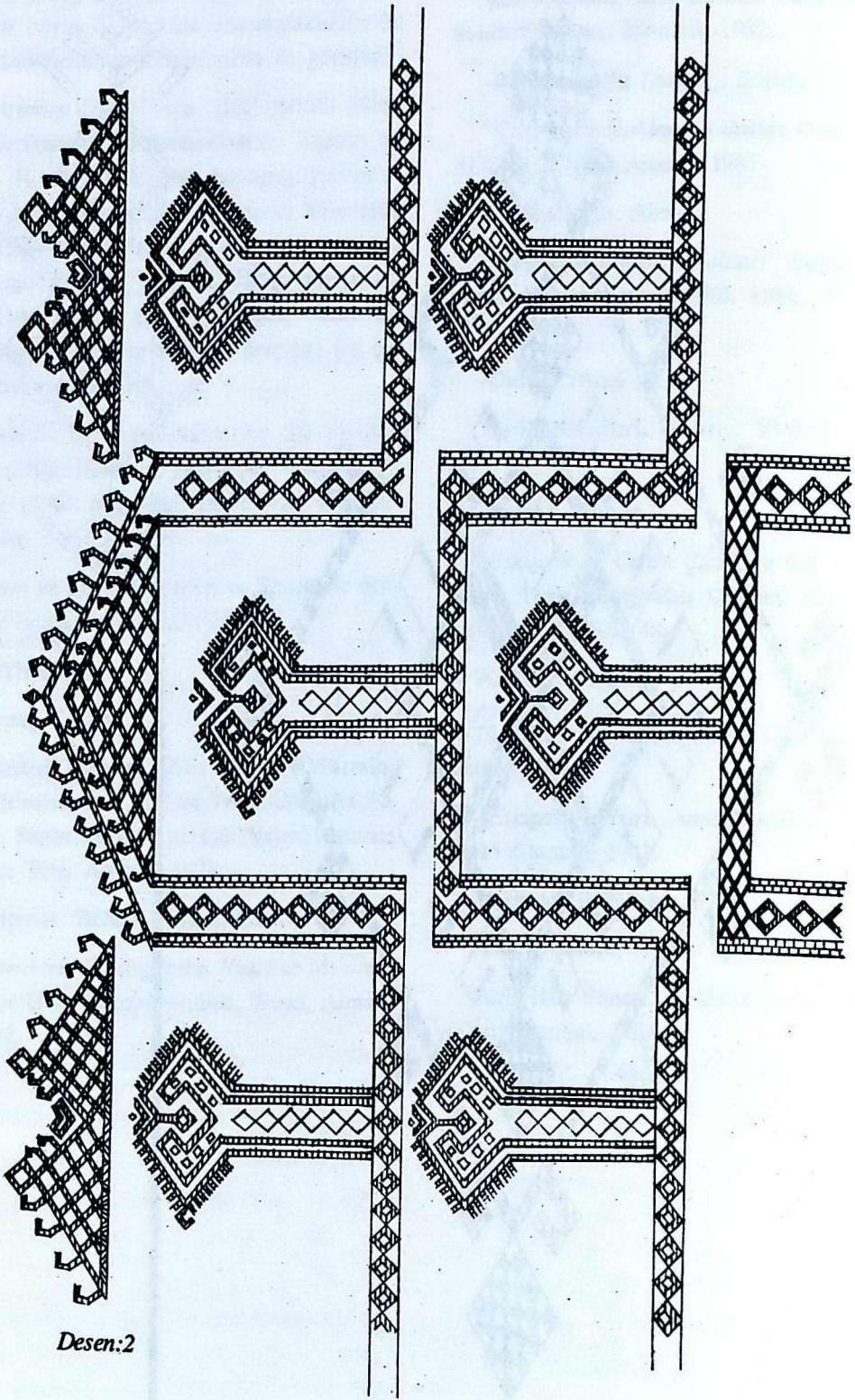
Yan yana üçer eşkenar dörtgen motifli kilimler, Sivrihisar'da ve Anadolu'nun pek çok yöresinde dokunmaktadır. Gaziantep-Halep bölgesindeki boylar tarafından tüm Anadolu'ya yayılmıştır.

Desen: 3

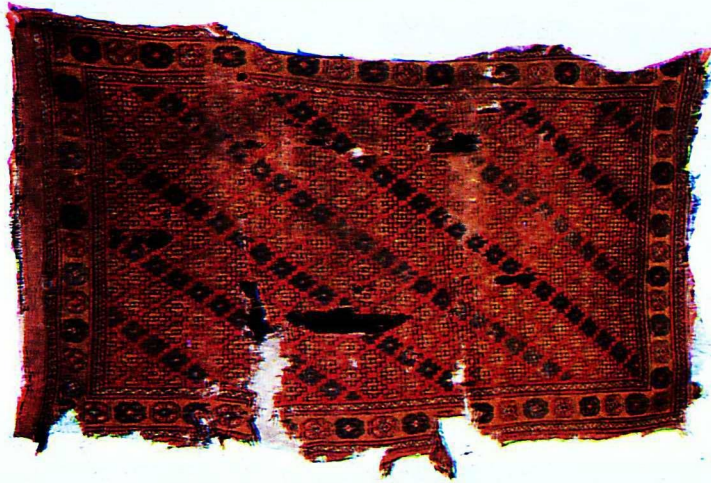
Desen:1

Desen:2

1.1.Halt

2. 2.Halt

3. 3.Halt

4.4. *Hali*

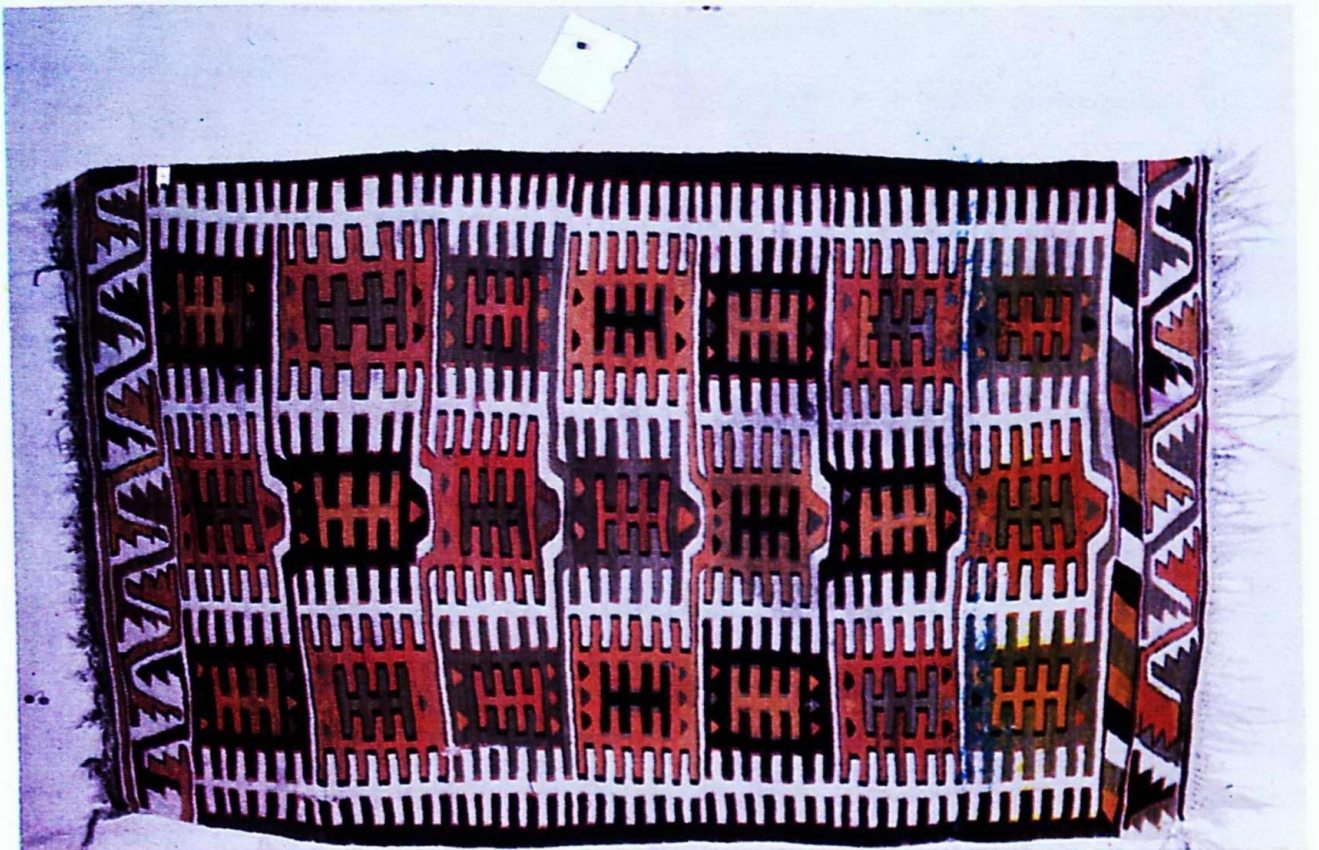
5.5. *Hali*

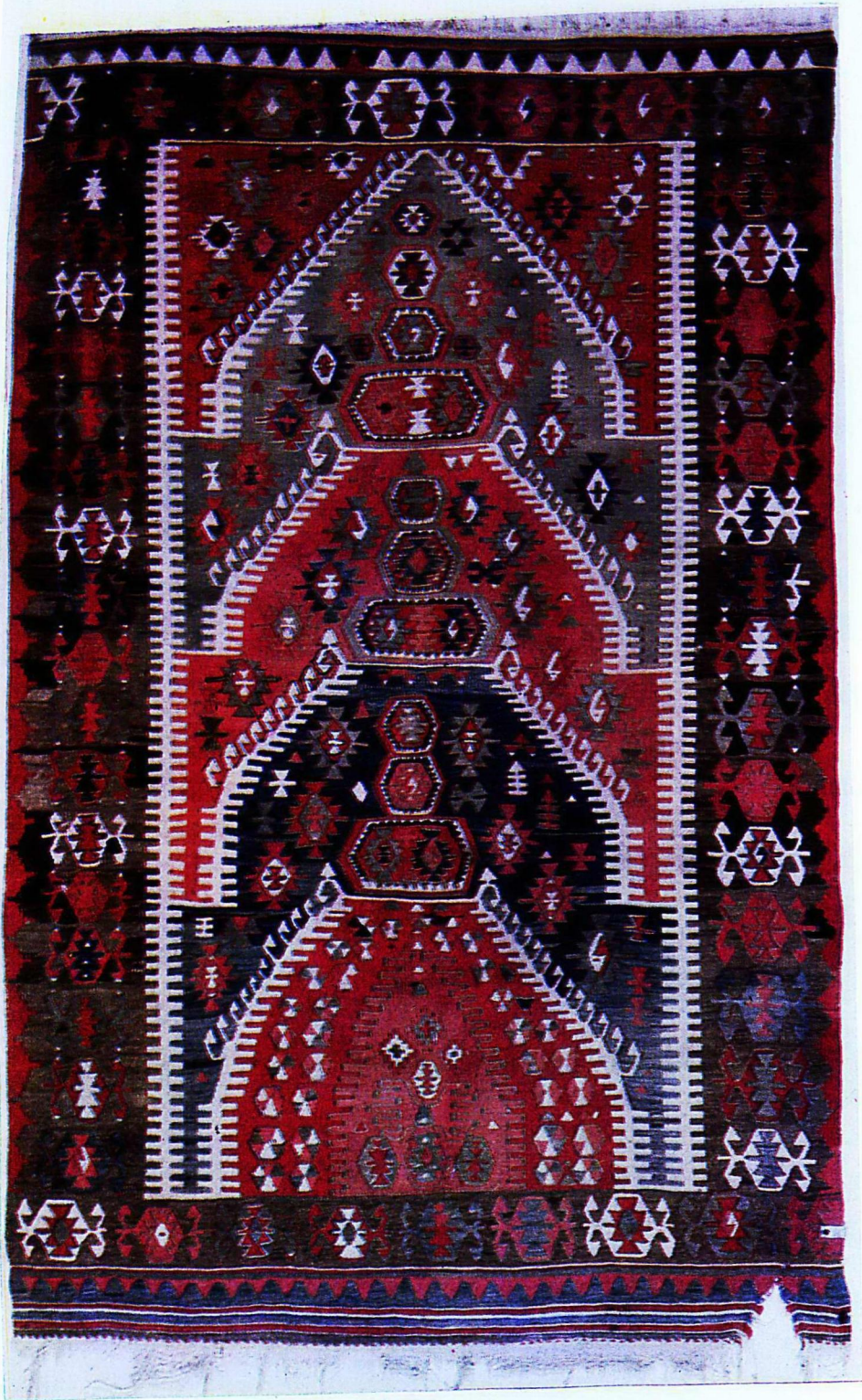

6.1. Kilim

7.2. Kilim

8.3 Kilim

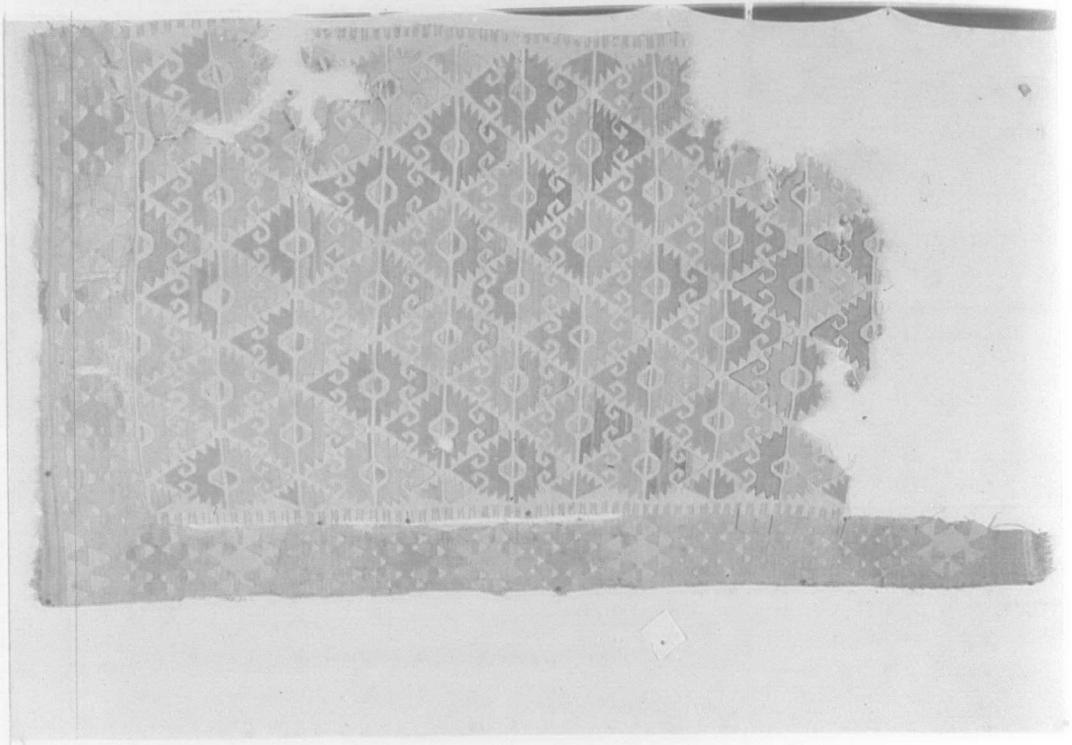

9.4. Kilim

10-5 Kilim

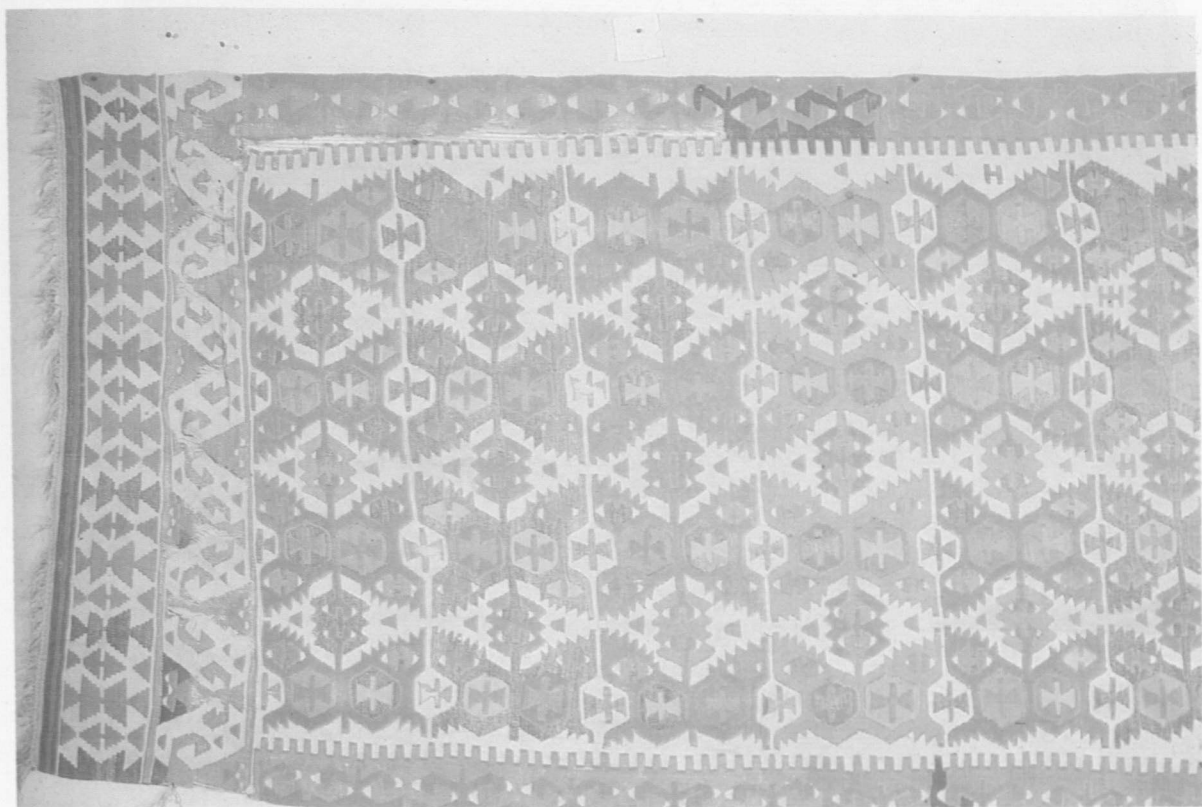
11.6. Kilim

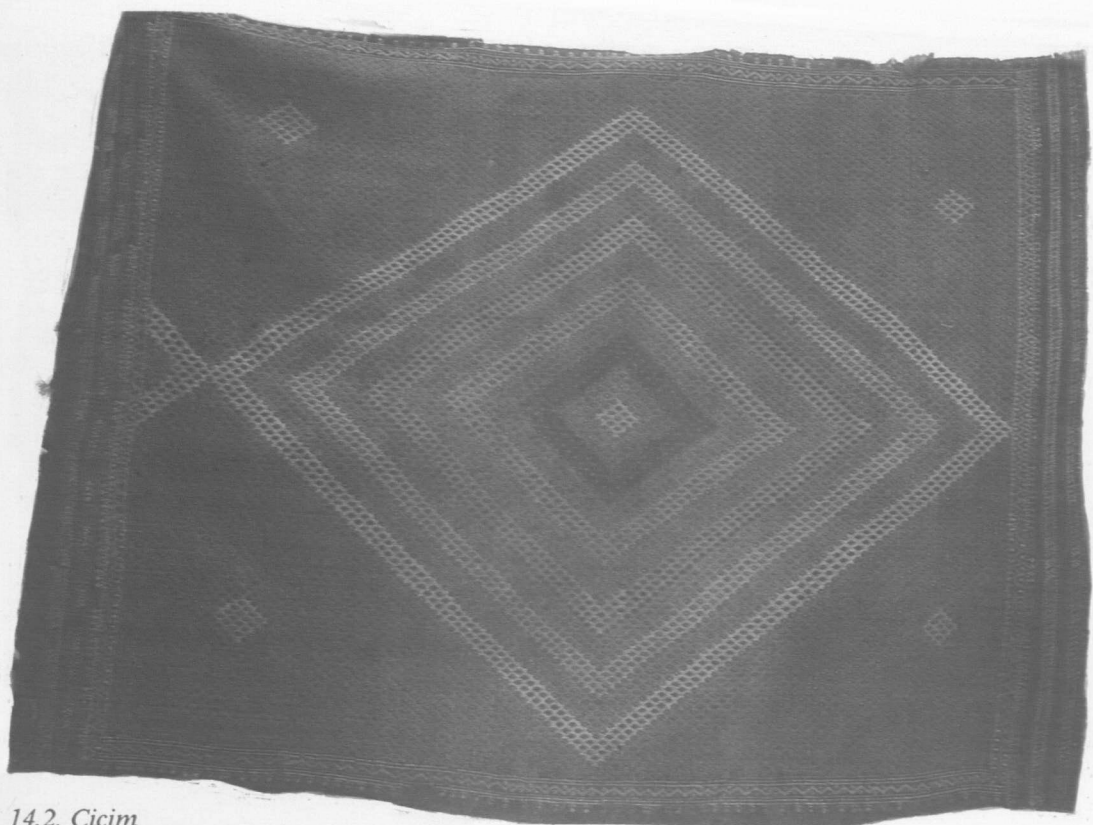
12.7. Kilim

13.8. Kilim

15-1 Cicim

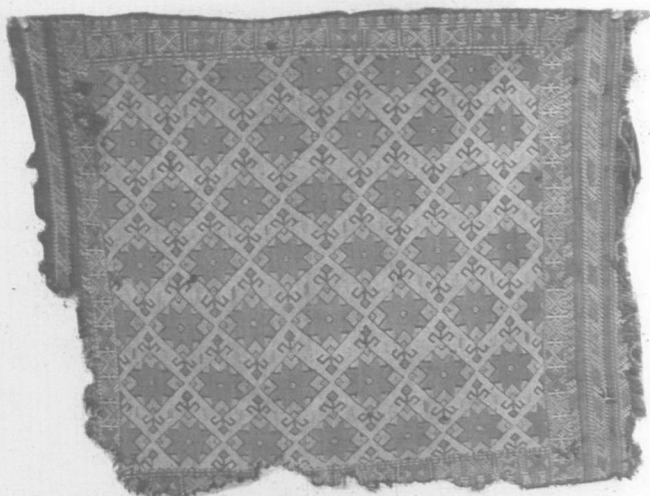

14.2. *Cicim*

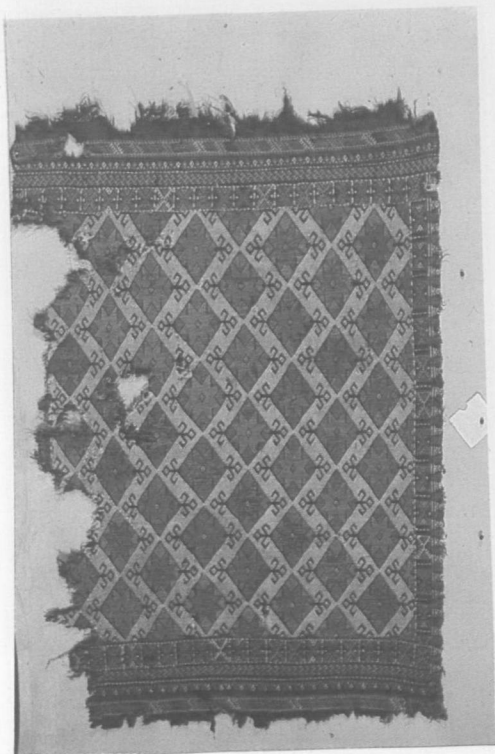
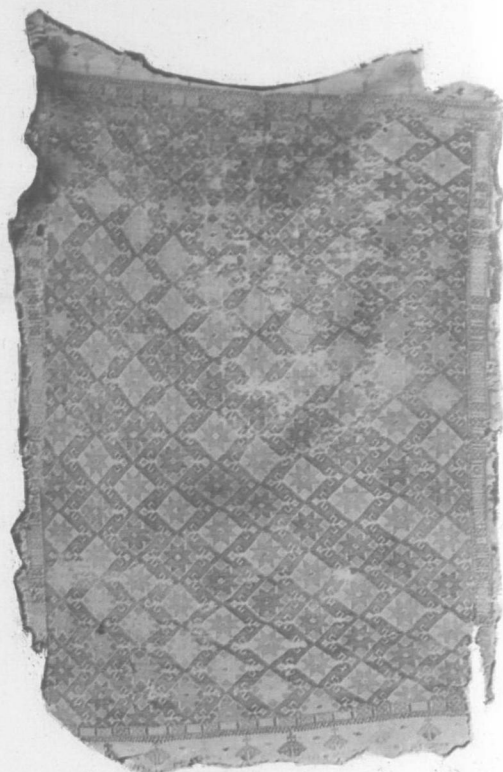
16.3. *Cicim*

17-1 Zili

18.2.Zili

19.3.Zili.

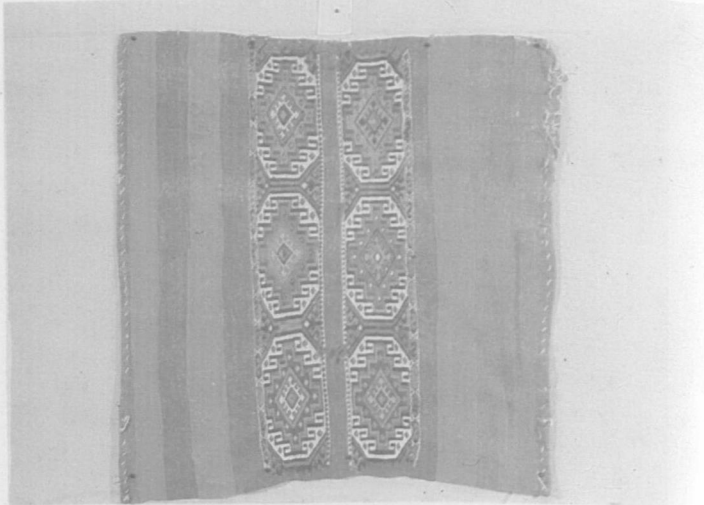

20.4. Zili

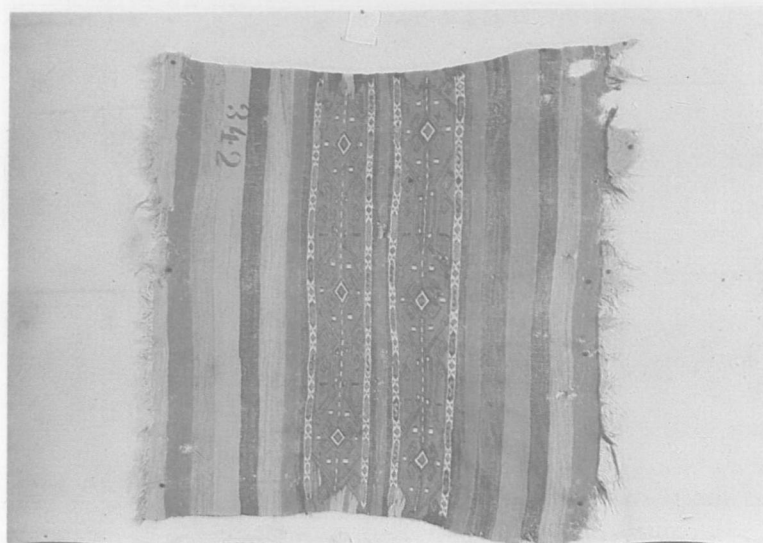
21.5. Zili

22.1. Sumak

23.2. Sumak

24.3. Sumak